10. Sundberg M. L. VB-MAPP Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program: A Language and Social Skills Assessment Program for Children with Autism or Other Developmental Disabilities. Guide. Concord, CA : AVB Press, 2008. 239 p.

11. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1978. 159 p.

ЯКОВЕНКО АНДРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, аспірант Докторської школи імені родини Юхименків, НаУКМА

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОБРОБУТ УЧНІВ ЯК ІНДИКАТОР РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У ШКОЛІ: ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМИ БУЛІНГУ

У контексті середньої освіти під поняттям «булінг» розуміється форма тривалого в часі, асиметричного конфлікту, який має місце в шкільному повсякденні. Булінг не вичерпується серією ізольованих актів агресії, а радше є реляційним та часто ініційованим групою процесом, який реорганізує динаміку влади, підважує групову приналежність та учнівський голос всередині групи. Усе більше досліджень демонструють: залученість у процес булінгу – нехай-то у ролі жертви, кривдника («булера»), агресора-жертви чи спостерігача – систематично пов’язується зі зниженням психологічного добробуту з-поміж дітей та підлітків. Утім, ці результати рідко інтерпретуються безпосередньо крізь призму врегулювання конфліктів та шкільної «культури конфлікту». У цих тезах висвітлено перспективу погляду на психологічний добробут учнів як на чутливий індикатор того, як саме шкільна спільнота концептуалізує, урегульовує та трансформує конфлікти. Оглянуто ряд сучасних емпіричних досліджень, які поєднують булінг із різними вимірами добробуту учнів.

Кілька статей засвідчують тісний зв'язок між участю в процесі булінгу та погіршенням психологічного добробуту в різних культурних контекстах. З використанням дані з 64 країн, показано, що булінг постійно пов'язаний із нижчим ментальним добробутом серед підлітків, навіть після врахування соціально-демографічних характеристик (Katsantonis et al., 2024). В іншому дослідженні зосередилися на 25 країнах і показали, що відносини з батьками, однолітками та вчителями опосередковують зв'язок між віктимізацією шкільного булінгу та суб'єктивним добробутом дітей (Chen & Liao, 2025). Загалом ці дослідження демонструють, що булінг є не лише локальною міжособистісною проблемою, а й явищем, яке резонує зі структурними нерівностями в освіті та ширшим суспільним контекстом ментального добробуту.

Інші дослідження вивчають, як саме різні форми та контексти булінгу впливають на ментальний добробут учнів. В одному з них виділяють чотири латентні профілі участі в шкільному булінгу серед учнів у Сполучених Штатах: неучасть, пасивне спостереження за булінгом, пасивне спостереження за булінгом з позиції жертви та активний захист з позиції жертви (Kim et al., 2022;

McField et al., 2025). Вони показують, що неучасники, які активно захищають інших, повідомляють про найвищий рівень добробуту учнів, включаючи задоволеність як навчанням, так і життям, тоді як учні, які є жертвами і залишаються пасивними спостерігачами, демонструють значно нижчий рівень добробуту. Цей підхід, заснований на профілях, підкреслює, що те, як учні позиціонують себе в ситуаціях булінгу – залишаючись мовчазними, приєднуючись до агресорів або активно захищаючи однолітків – має чіткі наслідки для їхнього психологічного добробуту. Тобто конфлікти, пов'язані з булінгом, впливають не тільки на «прямих жертв», але й на тих, хто є свідками цих ситуацій і реагує (або не реагує) на них, формуючи загальний клімат безпеки та агентності в колективі (Cruz et al., 2025).

Третя лінія доказів стосується власне механізмів, через які булінг впливає на психологічний добробут, де на перший план випливає роль соціального та психологічного капіталу. Досліджуючи феномен у рамках моделі соціального та психологічного капіталу, розрізняють явний та реляційний булінг серед китайських підлітків і показують, що обидві форми негативно пов'язані з психологічним добробутом (Bosacki et al., 2023). Важливо, що наявний соціальний (довіра та підтримка у відносинах) та психологічний капітал (надія, ефективність, стійкість) частково опосередковують ці зв’язки. Тобто коли групи є згуртованими та підтримуючими, а підлітки володіють внутрішніми психологічними ресурсами, руйнівний вплив булінгу на добробут послаблюється. У іншому дослідженні (Chen & Liao, 2025) аналогічно демонструють, що соціальні відносини опосередковують зв’язок між віктимізацією булінгу та добробутом учнів. Ці висновки свідчать про те, що конфлікти, пов'язані з булінгом, пропрацьовуються через якість соціальних зв'язків: школи з міцнішими, більш довірливими відносинами можуть ефективніше нівелювати та трансформувати конфлікти, захищаючи добробут учнів.

Інший кластер досліджень звертає увагу на внутрішньоособистісні процеси, які формують зв'язок між булінгом та психологічним добробутом. Зокрема, використовують модель лонгітюдного посередництва в початкових школах, аби визначити, як копінг-стратегії та добробут пов'язані з булінгом (Laurenzi et al., 2023; Luo et al., 2023). Їхні висновки вказують, що певні неадаптивні стратегії копінгу з часом посилюють агресивну поведінку та булінг, тоді як більш адаптивні стратегії передбачають зростання добробуту учнів та меншу схильність до булінгу. Інше дослідження зосереджується на підлітках і показує, що самоспівчуття та емоційна гнучкість опосередковують зв'язок між булінгом та психологічним добробутом. Підлітки, які реагують на віктимізацію жорсткою самокритикою та ригідними емоційними паттернами, повідомляють про нижчий рівень добробуту, тоді як ті, хто має вищий рівень самоспівчуття та гнучкості, почуваються краще (İme, 2025; Yuan et al., 2026). Ці дослідження вказують на те, що конфлікти, пов'язані з булінгом, є не лише зовнішніми подіями, а й досвідом, який інтерналізується та обробляється крізь особисті стратегії подолання труднощів, пошуку сенсу та емоційної регуляції.

Важливість участі та можливості висловлювати свою думку на шкільному рівні підкреслюють автори (Shamrova et al., 2025), які досліджують випадки булінгу та психологічний добробут дітей у країнах та регіонах Східної Азії. Вони виявили, що діти, які повідомляють про вищий рівень участі в прийнятті рішень у школі та місцевій громаді, рідше відчувають зниження психологічного добробуту в контексті булінгу. Залучення, здається, діє як захисний фактор: коли діти мають структуровані можливості висловлювати свої думки, впливати на правила та брати участь у колективних рішеннях, конфлікти, пов'язані з булінгом, рідше підривають їхній суб'єктивний добробут. Це співзвучно з конфліктологічними перспективами, які підкреслюють роль права голосу, визнання та справедливості у запобіганні деструктивній ескалації (Otu & Sefotho, 2024).

Відносини між вчителями та учнями, а також між однолітками є ще однією важливою сферою, де перетинаються питання вирішення конфліктів та добробуту. Наприклад, досліджують роль тісних відносин між вчителями та учнями та зменшення випадків булінгу для здоров'я та добробуту підлітків, показуючи, що підтримуючі відносини з вчителями пов'язані з кращим самооцінюванням здоров'я та добробуту, частково тому, що вони зменшують ризик булінгу (Ye et al., 2023). Разом із тим, використовуючи лонгітюдну вибірку учнів середніх шкіл у Швейцарії, досліджують взаємний вплив відносин між вчителями та учнями, між учнями та учнями і їхнім добробутом (Saxer et al., 2025). Вони виявляють, що позитивні відносини в класі передбачають вищий рівень добробуту з часом, а учні з вищим рівнем добробуту сприймають свої відносини як більш позитивні, що свідчить про своєрідний цикл підсилення. В обох дослідженнях відносини розглядаються не як статичний фон, а як динамічні арени, де щоденні конфлікти обговорюються, інтерпретуються та вирішуються.

У сукупності цей ряд досліджень дозволяє нам сформулювати більш загальне концептуальне твердження: психологічний добробут учнів можна розглядати як чутливий «індикатор» того, як шкільні спільноти вирішують конфлікти в цілому і проблеми булінгу зокрема. Коли конфлікти заперечуються, індивідуалізуються («проблемні/складні діти») або вирішуються переважно за допомогою каральних дисциплінарних заходів, досвід, пов'язаний із булінгом, переростає у стійке відчуття небезпеки, виключення та безсилля, що виявляється у зниженні рівня задоволеності життям, послабленні зв'язку зі школою та погіршенні психічного добробуту. І навпаки, коли школи культивують згуртовані соціальні кола, підтримуючі стосунки з викладачами, спільне прийняття рішень та можливості для просоціального захисту, негативний вплив булінгу на добробут значно зменшується. У цьому сенсі психологічний добробут є не лише кінцевою метою, а й опосередкованим показником якості практик управління конфліктами.

Висновок. Таким чином, ця точка зору має кілька наслідків для експертів з конфліктів та шкільних психологів:

По-перше, оцінка шкільних конфліктів повинна систематично включати перевірені показники психологічного добробуту учнів, а не покладатися виключно на поведінкові показники поширеності булінгу. Показники добробуту можуть відображати хронічні, розмиті наслідки конфліктної культури, які можуть бути непомітними в самих лише звітах про інциденти.

По-друге, втручання, спрямовані на зменшення булінгу, повинні бути спрямовані не тільки на припинення агресивних дій, але й на зміцнення соціального та психологічного капіталу, залучення, самоспівчуття та емоційну гнучкість – саме ті механізми, які були визначені в оглянутих дослідженнях.

По-третє, оцінка стратегій управління конфліктами (наприклад, відновлювальні практики, посередництво однолітків, демократичні шкільні збори) повинна включати відстеження змін у добробуті учнів з часом як ключовий результат.

У рамках авторського дисертаційного дослідження, присвяченого психологічному добробуту підлітків у різних освітніх системах, ця концептуальна модель буде використана для зв'язку щоденної динаміки конфліктів, включаючи булінг, з більш широкими питаннями шкільного клімату та освітньої філософії. Наприклад, демократичні та традиційні школи можуть відрізнятися тим, як вони визначають і вирішують конфлікти, наскільки вони надають право голосу учням і як вони балансують авторитет з участю. Психологічний добробут може слугувати загальним критерієм для порівняння того, як ці системи трансформують конфлікти та асиметрію влади – або в хронічне насильство та мовчазне терпіння, або в можливості для взаємного визнання, навчання та зростання. Таким чином, дана робота ставить добробут учнів у центр аналізу конфліктів у школах і закликає до подальших емпіричних досліджень, які б чітко інтегрували дослідження булінгу, вимірювання добробуту та теорію управління конфліктами.

Література:

Bosacki, S., Talwar, V., & Lecce, S. (2023). Critical Review: Secondary School Climate and Adolescents' Emotional Well-Being. In ADOLESCENTS (Vol. 3, Issue 3, pp. 508–523). MDPI. https://doi.org/10.3390/adolescents3030036

Chen, X., & Liao, T. (2025). Competitive traits versus (perceived) competitive climates: Disentangling their effects on adolescents' academic and psychological outcomes. In PERSONALITY AND INDIVIDUAL DIFFERENCES (Vol. 236). PERGAMON-ELSEVIER SCIENCE LTD. https://doi.org/10.1016/j.paid.2024.112992

Cruz, I. N., Moreno, K. A., Stovall, B., de la Vega, L. P., & Chavira, G. (2025). Connecting the dots: Examining stressful life events, campus climate, and school engagement on academic achievement and psychological distress in a predominantly Latine sample. In JOURNAL OF RESEARCH ON ADOLESCENCE (Vol. 35, Issue 4). WILEY. https://doi.org/10.1111/jora.70096

İme, Y. (2025). The link between bullying victimization and mental well-being: Self-compassion and emotional flexibility as mediators among adolescents. Current Psychology, 44(5), 3033–3043. https://doi.org/10.1007/s12144-025-07378-x

Katsantonis, I., Barrado, B., McLellan, R., & Gimenez, G. (2024). Subjective Well-Being and Bullying Victimisation: A Cross-National Study of Adolescents in 64 Countries and Economies. Child Indicators Research, 17(4), 1563–1585. https://doi.org/10.1007/s12187-024-10147-0

Kim, S. S., Craig, W. M., King, N., Bilz, L., Cosma, A., Molcho, M., Qirjako, G., Gaspar De Matos, M., Augustine, L., Šmigelskas, K., & Pickett, W. (2022). Bullying, Mental Health, and the Moderating Role of Supportive Adults: A Cross-National Analysis of Adolescents in 45 Countries. International Journal of Public Health, 67, 1604264. https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604264

Laurenzi, C. A., Mamutse, S., Marlow, M., Mawoyo, T., Katzen, L. S., Carvajal-Velez, L., Lai, J., Luitel, N., Servili, C., Sinha, M., & Skeen, S. (2023). Critical life course interventions for children and adolescents to promote mental health. In CAMBRIDGE PRISMS-GLOBAL MENTAL HEALTH (Vol. 10). CAMBRIDGE UNIV PRESS. https://doi.org/10.1017/gmh.2022.58

Luo, S., Ban, Y., Qiu, T., & Liu, C. (2023). Effects of stress on school bullying behavior among secondary school students: Moderating effects of gender and grade level. Frontiers in Psychology, 14, 1074476. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1074476

McField, A. A., Rogers, M. L., Wilson, K. J., & Oberle, C. D. (2025). Campus climate and sense of belonging explain the relationship between DEI initiatives and mental health of LGBTQ plus college students. In JOURNAL OF AMERICAN COLLEGE HEALTH. ROUTLEDGE JOURNALS, TAYLOR & FRANCIS LTD. https://doi.org/10.1080/07448481.2025.2577648

Otu, M. S., & Sefotho, M. M. (2024). Examination of emotional distress, depression, and anxiety in neurodiverse students: A cross-sectional study. In WORLD JOURNAL OF PSYCHIATRY (Vol. 14, Issue 11). BAISHIDENG PUBLISHING GROUP INC. https://doi.org/10.5498/wjp.v14.i11.1681

Saxer, K., Tuominen, H., Schnell, J., Mori, J., & Niemivirta, M. (2025). Lower Secondary Students' Well-Being Profiles: Stability, Transitions, and Connections with Teacher–Student, and Student–Student Relationships. Child & Youth Care Forum. https://doi.org/10.1007/s10566-025-09886-0

Shamrova, D., Lee, J. M., & Choi, S. (2025). School bullying victimization and child subjective well-being in east Asian countries and territories: Role of children's participation in decision-making in schools and community. Children & Society, 39(1), 1–18. https://doi.org/10.1111/chso.12888

Ye, Z., Wu, D., He, X., Ma, Q., Peng, J., Mao, G., Feng, L., & Tong, Y. (2023). Meta-analysis of the relationship between bullying and depressive symptoms in children and adolescents. BMC Psychiatry, 23(1), 215. https://doi.org/10.1186/s12888-023-04681-4

Yuan, G., Tang, Y., & Piko, B. F. (2026). The role of family environment and school climate in shaping adolescent well-being: The mediating role of positive youth development. In CHILDREN AND YOUTH SERVICES REVIEW (Vol. 180). PERGAMON-ELSEVIER SCIENCE LTD. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108700